

A jogászhallgató az exkluzív tevékenységek és fogyasztás híve, de keresi a gazdaságos, hosszútávon megtérülő befektetéseket. Életmódját, céljait, értékrendszerét egy egységes életstratégia szolgálatába állítja, végsősoron azért, hogy megvalósíthassa a jogászság karrierépítésének mai módját.

Baranyi Katalin

MIFÉLE ERŐK FORRÁSA AZ EMBER?

Az ezredfordulót megelőző két esztendőben több évtizedet átfogóan előretekintő munkálatok folynak az OMFB keretében működő TEP (Technológiai Előretekintési Program) Iroda szervezésében, és egy interdiszciplináris, magas szintű tudományos szakembereket magába foglaló Irányító Testület működésének köszönhetően. Az előretekintés hét munkacsoportban folyik, amelyek közül az első a humán erőforrás nevet viseli.

A jelzett tevékenység több fejlett ország által lefolytatott előrejelzések alapján, hozzájuk hasonlóan szerveződött meg, tapasztalataik folyamatos átvételével. *A munka céljai között* természetesen elsődleges a jövő kilátásaival való szembenézés, de hasonló súllyal szerepel a különböző társadalmi-gazdasági terepen működő, széles áttekintéssel rendelkező, az eseményekre hatni képes szakemberek valódi együttműködésének előmozdítása is; az egyes feladatok közös megoldásával, megvitatásával, főként pedig a kívánt és el is érhető jövőkép együttes kialakításával.

A program – a munka megnevezése szerint – a technológiai fejlődést helyezi centrumába, azonban kiemelt és deklarált célja, hogy a műszaki haladás eredményeit az általa létrehozott társadalmi-gazdasági fejlődésen keresztül, mégpedig annak az emberi élet minőségére kifejtendő-kifejtendő hatásán mérve értékelje. Ennek a szemléletnek köszönhetően munkacsoportunk valóban fontos szerepet kapott. Ebben a keretben az oktatás és a foglalkoztatás kérdéseire koncentrálnunk, és megkíséreljük az előretekintést az életmód e témakörökkel összefüggő várható alakulására. A munkacsoport tagjai között – a már említett törekvéshez igazodóan – egyaránt vannak pedagógusok, kutatók, köztisztviselők, gazdasági kamarák szakértői, munkáltatói szervezetek képviselői, nagyvállalati humánpolitikai vezetők, kultúrmenedzserek.

A munkálatoknak mai stádiumában legfontosabbnak a párbeszéd egyértelmű és célirányos kialakítását, illetve a résztvevők és a hozzászólók, mint érintettek körének kiszélesítését tartom. Munkám során – e törekvés értelmében – két kérdés fölvetésére vállalkozom, amelyekben régóta meghúzódó, de talán eddig kellően nem végiggondolt, alapvető problémák feszülnek. A kérdések összefüggnek egymással, és többféle megközelítésben is megválaszolhatók, akár magas szintű közgazdasági felkészültség nélkül is.

Az első kérdéskör annak újragondolását igényli, hogy mi is valójában az ember szerepe a gazdasági növekedés folyamatában. A válasz soha nem lehet teljesen egyértelmű, hiszen ez a szerep természetszerűen kettős. Az ember egyfelől kikerülhetetlenül a gazdasági növekedés eszköze illetve forrása, a gazdasági növekedés valódi, elsődleges célja másfelől pedig az emberi élet fenntartása, illetve körülmé-

nyeinek folytonos javítása. E kettős szereposztás törekvései között sajnos állandósult ellentmondás feszül. Holott napjainkban már égetően szükség lenne a kérdések megválaszolására: meddig szabad, érdemes és ésszerű a gazdasági növekedést hajszolni, hiszen ennek az emberi lét körülményei válnak áldozatául.

Különösen kiéleződik ez a feszültség az oktatási-foglalkoztatási dimenziókban. Eredetileg ebben a két összefüggésben viszonylagos harmónia látszott: a minél több képzettség az emberi személyiség kiteljesedést szolgálta, avagy a magasabb képzettség kedvezőbb foglalkoztatási helyzetbe hozott. Az utóbbi évtizedekben azonban e harmónia is fölborulni látszik azáltal, hogy a tudás egyre inkább leszűkült szakismerteket jelent, s hogy az álláshiányos időszakok megkérdőjelezzik az iskolai képzés létjogosultságát; vagy hogy az iskolában töltött idő egyik fő, vagy néha a legfőbb törekvése a munkaerő munkától való legális elvonásának időszakává válik.

Az iskolai tanulás időtartamának erőteljes növekedése már évtizedek óta világszerte megfigyelhető ugyanakkor, amikor a tanulási igényeknek kielégítése még a legdinamikusabban növekedő országoknak is gondot okoz. Még akkor is, ha bizonyított tény, hogy a munkavállalók képzettségének emelkedése vitathatatlanul kedvező hatással van a gazdasági növekedés ütemére. Ez a tétel ugyanis föltehetően csak bizonyos megszorításokkal igaz; azaz fontosak még az egyéb növekedésre ható körülmények is, és az, hogy az elért színvonal mekkora, és milyen ütemű növeléséről van szó.

Megkockáztatható tehát az a föltételezés is, hogy már a közeljövőben sem a szak-képzettségek megszerzése lesz az iskolai tanulás elsődleges célja, sokkal inkább az érdeklődés intézményes fölkelte a létezés problémái iránt; a tartalmas, kiteljesedő életre nevelés, például fölkészülés a változatos élethelyzetek megoldására. Ez esetben a munkafeladatok ellátásához szükséges tanulmányok csak a képzés legfelsőbb szakaszában – például a felsőoktatásban – jelennek meg, illetve dominálnak majd, avagy a konkrét munkafeladatokhoz nélkülözhetetlen ismeretek a felnőttképzés szférájába csúsznak át.

Ha pedig tartósan számolunk az iskolai szakképzési szakasz tartós fennmaradásával, tehát minden lehetséges intézmény működését továbbra is a gazdasági növekedés érdekébe állítjuk, akkor sem árt mielőbb szembenézni azzal a ténnyel, hogy az emberi erőforrás minősége nem választható el a képzési föltételek megteremtésére fölhasznált jószágok mennyiségétől. Tehát ha e területen lényeges előrelépést akarunk elérni, akkor arra – talán erőnkön túl is – áldozni kell.

A gazdaságtudományok jelentős különbséget tesznek a gazdasági tevékenységek élő- és a holttőke ráfordításai között. Az élőmunka ráfordításaiaként a foglalkoztatott munkaerő bérjellegű, illetve az azt kiegészítő – a foglalkoztatáshoz közvetlenül kapcsolódó – költségeket veszik számba, a holt tőke a gépekben, fölszerelésekben illetve a lekötött pénzben manifesztálódik. Eme klasszikus megközelítés ilymódon az oktatás-képzés költségeinek csak kis részével számol: a már foglalkoztatottak képzéséhez való hozzájárulással, az iskolázási költségeket pedig jóléti ráfordításként – tehát nem mint termelési forrást, hanem a termelés eredményéből fölhasznált életminőség-javítást veszi figyelembe.

Ebből a felfogásból következően az iskolázásra, akár konkrétan a szakképzésre történő pénzfelhasználásban bekövetkező megtakarítás mint a költsékezés visszafo-

gása értékelhető, nem számolva azzal a következménnyel, hogy megtakarítás okozta színvonal-csökkenés hatásai a gazdasági tevékenységek sikerét veszélyeztetik.

Az elérendő jövőképben – e fejtegetésnek megfelelően – minden elérhető gazdasági szituációban az oktatás optimális feltételeinek megteremtésével számolunk, függetlenül attól, hogy a gazdaság ellátóképessége miként alakul. Úgy véljük, a legfőbb ideje annak, hogy ez a feladat tényleges és tartós prioritást élvezzen, mégpedig az ország fölemelkedése érdekében.

A képzettség és a gazdasági érték kategóriája között legnyilvánvalóbb az összefüggés a műszaki fejlesztés eredményességének vizsgálatában. A gazdasági tevékenységek felszereltségi színvonalát és eljárási módozatait meghatározó high-tech aránya többnyire egy ország szellemi produktumával összhangban alakul, akár a találmányok, fejlesztések, újítások helyzetével, akár a felhasználói, irányítói közzel kapcsolatban vizsgáljuk.

A műszaki fejlődést-fejlettséget a kutatói-tudományos szféra tevékenységével és körülményeivel szokás közvetlen összefüggésbe hozni, s az oktatással talán csak a felsőoktatási kutatóhelyek révén kerülhet egyáltalán kapcsolatba. Általában e tekintetben is feledésbe megy az a mélyreható és közvetlen kapcsolat, ami az oktatás-képzés iskolai teljesítménye, valamint az elmélyült megismerés igényét, a kreativitást és a megújulást hordozó és szorgalmazó emberek között törvényszerűen mutatkozik.

Ilymódon a magas szintű műszaki technológia előállítási költségében is meghúzódnak az iskolai felkészítés ráfordításai még akkor is, ha a termék elkészültekor már csak a bérjellegű kiadások kerülnek bele. Ugyanakkor a hiányos fölkészültség esetén megmutatkozik az a visszajára forduló megtakarítás is, amelyet az iskolázástól, annak kvalifikációjától „sikerült” megvonni.

A ráfordítások kívánt bővítése természetesen föltételezi az iskolai munka kiterjedt javulását, az oktatási intézmények gazdálkodásának felelősségét. Egyoldalról szükség van az egyes képzési fokozatok közötti harmóniára és a képzésben résztvállaló különféle fölkészültségű szakemberek közötti munkamegosztás korszerűsítésére, a feladatok racionális és célirányos meghatározására. E feladatkörbe tartozik a permanens tartalmi fejlesztés, amelynek egyik súlypontja az úgynevezett kulcskvalifikáció érvényesítése lehet a tananyagban és a pedagógiai munkában.

Másfelől a tanárképzés színvonalának emelése, programjának modernizálása válik elkerülhetetlenné. A beszűkültségnek, a bemerevedésnek jó ellenszere lehet a pedagógusi életpálya egysíkúságának oldása, ami például azáltal érhető el, ha a tanításban eltöltött életszakaszokat más, közbülső tevékenységek, foglalkozások intermezói váltják föl; lehetőleg olyanok, amelyek serkentőleg hatnak a tanítási munkára, úgymond sikeresebbé teszik azt. A pedagógusok fölkészítésének egészében már csak emiatt is törekedni kell a minél konvertibilis ismeretek nyújtására.

Az iskolai képzés jövőképe a fentiek szerint tovább alakítható és véleményem szerint a vázolt felfogás lényege jól bizonyítható, alátámasztható. Kétségtelen tehát, hogy az oktatás általában, de főként annak legpregnansabb válfaja, az iskolai oktatás hosszabb időszakon keresztül kiemelt ráfordításokat igényel. Az viszont nem egyértelmű, hogy finanszírozása melyik forrásokból milyen arányban részesüljön, azaz hogy a kedvezményezettek mely csoportja mekkora terhet viseljen.

Az állami költségvetés teherviselésének aránya hazánkban föltehetően hosszú távon is domináns marad, erre hagyományaink és európaiságunk egyaránt köteleznek. Ám hogy hatvan, hetven vagy nyolcvan százaléka származzon-e közpénzekből, az a társadalmi közmegegyezés, illetve a pénzügyi politika kérdése. A közkiadások általános csökkentésének világszerte terjedő tendenciája előrejelzésünkben is az állami költségviselés alacsonyabb arányát valószínűsíti, de ez a forrásai természetesen értékben meghaladja a mait.

A közkiadások aránycsökkenése az oktatásban a munkáltatók és a lakosság nagyobb teherviselését igényli – mégpedig nem csak a vállalati illetve felnőttképzésben –, az iskolák finanszírozásában is. Ezáltal az iskolák és a konkrét megrendelők közötti kapcsolat erősödésére lehet számítani, aminek jó-néhány kedvező vonásával is számolhatunk: úgymint az iskolák közötti verseny növekedése; a tananyagok ismeretstruktúrájának változása az életre való fölkészítés erősödésével; a készségek, jártasságok hangsúlyosabbá tétele; az iskolai oktatás és a későbbi képzések közötti kapcsolatok javulása.

Hasonlóan fontos követelmény, hogy a finanszírozás átrendeződése ne a tanulási esélyegyenlőség rovására történjen, ezért mielőbb meg kell kezdeni a tanulókörű népesség eltartására vonatkozó koncepció kimunkálását.

Az itt fölvetett gondolatok megerősítését illetve módosítását várjuk a delphi módszer szerint jelenleg folyó vizsgálat eredményétől. Eszerint a munkacsoport által a jövőbeni változásokra megfogalmazott mintegy nyolcvan állítást többé-kevésbé hozzáértő szakemberek véleményezik. A visszaigazolt vagy elvetett állítások nyomán módosítjuk majd saját jövőképunket, amit azután ismét szakértők bírálhatnak el. Végül kidolgozzuk az oktatás-foglalkoztatás fejlődésére vonatkozó elgondolásainkat, amelyet az idő előrehaladtával újra és újra felülvizsgálunk és szükség esetén módosítunk.

Vámos Dóra

A FELSŐOKTATÁS-PEDAGÓGIA MODERN MEGOLDÁSAI

Vizsgálatunk aktualitását az adta, hogy a rendszerváltás után új felsőoktatási intézmények jelentek meg például egyházi és magániskolák. Ezek működését segítenék a felsőoktatással kapcsolatos vizsgálatok eredményei. Munkánk során arra a kérdésre szerettünk volna választ kapni, hogy van-e kimutatható eltérés az állami és nem állami intézmények illetve az egyetemek és a főiskolák között. Négy különböző felsőoktatási intézményt hasonlítottunk össze néhány általunk kiválasztott szempont szerint. Szempontjaink a következők voltak: a hallgatók szociális összetétele; az intézményekkel kapcsolatos hallgatói attitűdök; az intézmények működési feltételei; a tanulmányi programok; a tanári pályát választók aránya.

A vizsgálatban részt vevő intézmények a következők voltak: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (ELTE BTK); Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar (PPKE BTK); Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Kar (ELTE TFK); Kodolányi János Főiskola (KJF).